

Вікторія ГРОМОВА,

orcid.org/0000-0002-0724-998X

доктор філософії,

старший викладач кафедри загального мовознавства та германістики

Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова

(Київ, Україна) *gromova1410@ukr.net*

ТРАНСФОРМАЦІЙНІ МЕХАНІЗМИ АДАПТАЦІЇ ЛАТИНСЬКИХ ЛЕКСИЧНИХ ЗАПОЗИЧЕНЬ У ДАВНЬОАНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ

У статті описано трансформаційні механізми адаптації саме для латинських запозичених лексем у давньоанглійській мові. Охарактеризовано екстралінгвістичні чинники впливу на процес адаптації слів латинського походження, зокрема, визначено початок входження нової лексики до словникового складу давньоанглійської мови.

Умовно розділено все латинські запозичення на три основні групи: континентального періоду, періоду поселення та християнського періоду. Виявлено провідні сфери для поповнення давньоанглійського вокабуляру, а саме: побутова, «наукова», військова, церковна лексика, що призвело до активізації та поступового розширення давньоанглійського словникового фонду, зумовивши появу методів сучасного словотвору, тому що англійська мова відмовилася від старого індоєвропейського способу вираження функцій слова у реченні за допомогою флексій, знайшовши для цього інші засоби.

Охарактеризовано процес і подальші механізми для повної адаптації запозиченої лексеми в давньоанглійській мові, зокрема, виявлено, що трансформації, яким підлягають нові слова, які щойно потрапили до мови англів, можливо розділити на такі: лексичні, семантичні, граматичні і фонетичні. Зазначено, що дані пертурбації, які відбуваються із латинськими лексемами, призводять до повної або часткової їх адаптації; важливо, що ці процеси можуть відбуватися водночас або поступово.

Для дослідження трансформаційних процесів пристосування запозичень до нової мови слід використовувати ілюстративний лексичний матеріал, яким стала поема «Беовульф» в оригіналі, автор донині є невідомим, твір датований VIII – поч. XI ст. н.е. За допомогою вибірки та комп'ютерної програми «Multi Text Finder» у нашому дослідженні отримано 40 лексем, деякі з них будуть представлені та детально охарактеризовані у даній статті для демонстрації механізмів адаптації латинських слів у давньоанглійській мові.

Ключові слова: адаптація, запозичення латинського походження, давньоанглійська мова, фонетична адаптація, граматична адаптація, лексична адаптація, семантична адаптація, давньоанглійська поема «Беовульф».

Viktoriiia GROMOVA,

orcid.org/0000-0002-0724-998X

Doctor of Philosophy,

Senior Lecturer at the General Linguistics and German Studies Department

National Pedagogical Drahomanov University

(Kyiv, Ukraine) *gromova1410@ukr.net*

TRANSFORMATIONAL ADAPTATION MECHANISMS OF LEXICAL LATIN BORROWINGS IN THE OLD ENGLISH LANGUAGE

The article describes the transformational mechanisms of adaptation for Latin borrowings in the Old English language. Extralinguistic factors influencing the process of adaptation of Latin words are characterized, in particular, it is determined the beginning of the new vocabulary appearing into the Old English vocabulary. All Latin borrowings are conditionally divided into three main groups: the continental period, the settlement period and the Christian period.

The leading areas for replenishing Old English vocabulary were identified, namely: household, «scientific», military, church vocabulary, which led to the activation and gradual expansion of the Old English vocabulary, leading to the emergence of modern word-formation methods, because English refused to words in a sentence with the help of inflections, finding other means. The process and further mechanisms for complete adaptation of the borrowed lexemes in Old English are described, in particular, it is found that the transformations, which new words that have just entered the English language can be divided into the following: lexical, semantic, grammatical and phonetic.

It is noted that these trumpets that occur with Latin borrowings lead to their full or partial adaptation, it is important that these processes can occur simultaneously or gradually. To study the transformational processes of borrowing adaptation to the new language it is necessary to use illustrative lexical material, which became the poem «Beowulf» in the original, the author is still unknown, the work is dated VIII – beg. XI century. Using a sample and computer program

«Multi Text Finder» in our study obtained 40 Latin borrowings, some of them will be demonstrated and described in detail in this article for demonstration the adaptation mechanisms of Latin words in Old English.

Key words: adaptation, Latin borrowing, Old English, phonetic adaptation, grammatical adaptation, lexical adaptation, semantic adaptation, Old English poem «Beowulf».

Постійний і незгасаючий розвиток будь-якої мови характеризується появою запозиченої лексики, що є безумовним показником мовних контактів. Запозичені слова завжди є досить різноманітними, зокрема зі структурного і функціонального векторів, демонструючи безперервний мовний розвиток і подальшу так звану її еволюцію.

Постановка проблеми. Давньоанглійський період не став винятком. Він також позначився в історії англійської мови як перший етап мовних контактів і адаптації нових лексичних одиниць, більшість з яких була латинського походження, що вже підтверджено у нашому дисертаційному дослідженні.

Аналіз досліджень. А. Бауг, М. Дойчман, Т. Кейбл, Р. Хог згодні у думці, що найперші запозичення, які потрапили до англійської мови, належать до давньоанглійському періоду, де зародилися «початкові» мовні контакти з римлянами, що й сприяло входженню невідомих понять і термінів, а також появи білінгвізма та мовної інтерференції.

Умовно латинські запозичення можливо розділити на три групи: континентального періоду, періоду поселення та християнського періоду (Hogg, 2002: 110). За даними Р. Хога, останній етап важливо поділити ще на дві групи. «Перша група належить до I або III ст. після повного прийняття християнства в VII ст. Латинські запозичення прийшли в цей період переважно політичного походження, які слід розглядати асоціативно із церквою, ніж із концептом нової віри. Тут варто розглянути слова *abbod* – *abbot*, *mæsse* – *mass*, *offrian* – *offer*. Розширення словникового фонду пов'язане із навчанням *scōl* – *school*, також разом із невеликою кількістю слів, які об'єднані із природою, *caul* – *cabbage*. Друга група, після поселення, – це латинські запозичення, більшість яких асоціюються із “Benedictine monastic revival”, яке відбулося у другій половині X ст.» (Hogg, 2002: 110–111). Ці види лексем відображають форми мови, яка належить скоріше до офіційної та високоосвіченої, ніж до вокабуляру повсякденного вжитку.

Мета статті – детально проаналізувати трансформації латинських запозичених лексем під час адаптації у давньоанглійській мові.

Виклад основного матеріалу. Важливо зазначити, що давньоанглійська мова містила 170 запо-

зичених слів із латини до поселення, що є континентальними запозиченнями. Протягом I чи III ст. під час заселення Британії менша кількість слів із латинської мови була адаптована (Hogg, 2002: 110–111).

Якщо звернутися до історії, то першими завойовниками були саме римляни ще до н. е. (I–VII ст. до н. е.), які принесли в англійську мову значну частину слів із латини. У зв'язку з тим, що давні племена, які заселяли північну частину Європи, вели торгівлю з Римською імперією, в англійській мові з'явилася чимала кількість лексичних одиниць, пов'язаних із торгівлею. Крім того, було запозичено багато наукових слів із літератури, різних праць і пам'яток тощо. Також римськими проповідниками дещо пізніше було включено в мову чимало лексем, поєднаних із християнством і релігією в загальному розумінні. Прийняття християнства в VI ст. вплинуло на Британію, що сприяло введенню латинського алфавіту, відкриттю монастирських шкіл і розвитку писемності латиницею (Вольнова).

Даний факт сприяв розвитку англосакської писемності, адже давні люди використовували рунічне письмо, яке базувалося на використанні знаків – рун, які зображали на дереві чи камені. Найбільший вплив латини на давньоанглійську мову простежувався в 597 р., коли зароджувалося на острові християнство. А. Бауг і Т. Кейбл вважали, що введення «нової релігії» означало будівництво церкви і створення численних монастирів.

До найпізнішого шару лексики давньоанглійської мови можливо віднести «наукові» слова (VII–XI ст.), отримані з латини та грецької мови в VII–XI ст. У результаті нового підйому в давньоанглійську мову потрапили лексеми вже зовсім нової сфери, а саме наукового характеру (*accent* «акцент», *terminus* «термін», *verbena* «вербена») (Cable, 2002: 82–90).

Вплив іноземних мов на розвиток давньоанглійської мови був величезним. К. Бруннер пояснює це тим, що даний процес зумовив не лише розширення словникового складу сучасної англійської лексики, а й появу методів сучасного словотвору, тому що англійська мова відмовилася від старого індоєвропейського способу вираження функцій слова у реченні за допомогою флексій, знайшовши для цього інші засоби (Бруннер, 2003: 108).

Незаперечним фактом є те, що взаємовплив мов та їх контактування зумовили суттєві трансформації, що розпочалися на давньому етапі розвитку англійської мови, яка на той час була не такою розвинутою і багатою на лексику. Сьогодні вважають «золотим віком» для входження запозичень саме середній період англійської мови (М. Deutschmann, 2010). Проте, якщо звернути увагу на початок входження нових лексичних одиниць, то давньоанглійський період заклав початок даної тенденції у зв'язку з різними причинами екстралінгвістичними (торгівля, побут, релігія тощо).

Для повної адаптації будь-яких лексичних запозичень, зокрема, ми досліджуємо латинські лексеми, слід звернути увагу на процеси пристосування нових слів до давньоанглійської мови. Ілюстративним матеріалом для даного дослідження буде слугувати вибірка із тексту англосаксонської поеми «Беовульф» в оригіналі.

Для повної адаптації у давньоанглійській мові лексема повинна була бути фонетично, лексично, семантично та граматично адаптованою. Процеси пристосування нової запозиченої одиниці відбувалися поступово або одночасно, що не впливає загалом на явище адаптації. Наразі продемонструємо на прикладах лексичних запозичень латинського походження, які за результатом їх адаптації та функціонування належать до адстратної лексики. Вона є фактом мовної інтерференції та білінгвізму (давніх англів і римлян).

Лексема *Āter* у фрагменті тексту поеми «Беовульф» вжита у значенні «загартований» (напр., Бео: 1460 *ecg wæs ĭren āter tēarum fāh, āhyrded heaðo-swāte; nǣfre hit æt hilde ne swāc manna ængum þāra þe hit mid mundum bewand, sē þe gryresīðas gegān dorste, folc-stede fāra*), а походить від слова *ater* «чорний», «темний», «сумний» (Online Etymology Dictionary; Glosbe – the multilingual online dictionary; Bosworth-Toller Anglo-Saxon Dictionary).

Після проникнення до давньоанглійської мови запозичення фонетично асимільоване, відбувається асимілятивна комбінаторна зміна голосного на початку лексеми як результат нестійкої системи голосних у давньоанглійській мові, згідно з яким короткий звук *a* стає довгим (з'являється фонетичний знак – мора, знак довготи звуку) (Мейє, 2003: 53). У слові простежується лексико-семантична адаптація, визначена деривація значення слова за моделлю «емоції – стан», завдяки антропоморфній метафорі. Давньоанглійське слово-аналог *niger, nigra, nigrum* використовувалося англосаксами у повсякденному житті та

побуті поряд із даним латинізмом як прояв білінгвізму. Тобто можливо зазначити, що дана лексема була адаптована та успішно вживалася у мовленні англосаксів того періоду.

Наступна запозичена одиниця *missēra*, яка використовувалася на позначення характеру людини – «злий» (напр., Бео: 153 *þæt te Grendel wan, hwīle wið Hrōdgār; hete-nīðas wæg, fyrene and fāhðe fela missēra, singāle sæce, sibbe ne wolde*), походить від латинізму *miserum* «сумний» (Bosworth-Toller Anglo-Saxon Dictionary), «засмучений», «нешасливий» (Online Etymology Dictionary).

Лексема зазнала фонетичної асиміляції приголосних під впливом закону гемінації (західногерманське подвоєння приголосних), у даному випадку *s* подвоюється у словоформі, наслідком чого фонема *e* стає довгою, також відбувається зміна закінчення, чергування голосних (*u/a*) і зникнення ненаголошеного складу лексеми (*-um*) із приголосним звуком (Мейє, 2003: 30). Лексична одиниця має семантичну деривацію значення (лексико-семантична адаптація), розширення у напрямі перенесення характеристики внутрішнього стану людини до надмірного вияву смутку, демонструючи метафоричну модель «смуток – злість» (антропоморфна метафора), що підтверджує адаптацію слова.

Запозичення *sālum*, що використовувалося у значенні «до вподоби» (Online Etymology Dictionary), представлено у фрагменті тексту із поеми (напр., Бео: 608 *siððan morgen-lēoht ofer ylda bearn ððres dōgores, sunne swegl-wered siðan scīneð! Þā wæs on sālum sinces brytta gamol-feax and gūð-rōf, gēoce gelyfde*), а походить від латинізму *insula* «острів» (Bosworth-Toller Anglo-Saxon Dictionary).

У даному випадку лексема демонструє структурні пертурбації, як результат фонетичної асиміляції простежується редукція (*in-*), змінюється словоформа слова, наявне чергування голосних у корені як особливість фонетики голосних звуків у германських мовах, що була досліджена А. Мейє (Мейє, 2003: 77). Також зафіксовано граматичну адаптацію лексеми, тобто зміну частин мови, а саме перехід від іменника у латинській мові до прислівника у давньоанглійській мові. Лексико-семантична адаптація зумовлює деривацію значення лексичної одиниці, його повну трансформацію за допомогою антропоморфної метафори за моделлю «географічна назва – емоції людини», демонструючи когнітивне сприйняття англосаксами острова (Британія) як об'єкта, що є привабливим для життя та розвитку суспільства та є відображеним у їхньому мисленні.

Можливо припустити, що основними адаптаційними пертурбаціями для лексичних запозичень давньоанглійського періоду були фонетична асиміляція та лексико-семантична адаптація, граматична адаптація також зафіксована у вибірці, проте є не такою поширеною через певні труднощі морфологічного характеру давньоанглійської мови.

Висновки. Отже, постійні мовленнєві контакти, виникнення білінгвізму та інтерференції призвели до появи запозичених лексичних одиниць, зокрема, й у давньоанглійському періоді. Найпоширенішими стали слова латинського походження, що підтверджено за допомогою тексту поеми «Беовульф». Ці лексеми були побуто-

вого характеру, словами повсякденного вжитку, частина з них – військового тощо. Для повної їх адаптації у давньоанглійській мові вони підлягали певним трансформаційним процесам, тобто фонетичній асиміляції, граматичній і лексико-семантичній адаптації. Дані процеси могли відбуватися одночасно або поступово. Латинські лексичні одиниці можна віднести до адстратної лексики, тобто до слів, що вже мали свої аналоги у рідній мові, становивши собою найбільшу кількість.

Перспективами подальших досліджень вбачаємо дослідження латинських запозичень давньоанглійського походження у середньоанглійському періоді.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бруннер К. История английского языка / под ред. и с предисл. Б.А. Ильиша. Москва : Едиториал УРСС, 2003. 720 с.
2. Вольнова Д.Н. Иностранные заимствования как один из источников словарного состава английского языка. URL: <http://web.snauka.ru/issues/2014/12/39354> (дата звернення: 12.09.2021).
3. Карлова В.О. Когнітивно-матричне моделювання запозиченої лексики в давньоанглійській поемі “Беовульф” : дис. ... докт. філос. : 035/ НПУ ім. М.П. Драгоманова. Київ, 2020. 303 с.
4. Мейе А. Основные особенности германской группы языко / под ред. В.М. Жирмунского. 2-е изд., стереотипное. Москва : УРСС, 2003. 168 с.
5. Baugh Al., Cable T. A History of the English language. L. : Pearson, 2002. 447 p.
6. Bosworth Toller Anglo Saxon Dictionary. URL: <http://www.bosworthtoller.com> (дата звернення: 12.09.2021).
7. Deutschmann M.A. (Very) brief history of English. M. : Mid Sweden University, 2010. 18 p.
8. Glosbe - the multilingual online dictionary. URL: <https://en.glosbe.com> (дата звернення: 02.09.2021).
9. Hogg R. An introduction to Old English. Edinburgh : Edinburgh University Press, 2002. 163 p.
10. Old English Poems. Beowulf. URL: <http://poems.letteraturaoperaomnia.org/index.html> (дата звернення: 12.09.2021).
11. Online Etymology Dictionary. URL: <https://www.etymonline.com> (дата звернення: 02.09.2021).

REFERENCES

1. Brunner K. Ystoryia anhlyiskoho yazyka. [History of English]. / pod red. y s predysl. B.A. Ylysha. Moskva : Edytoryal URSS, 2003. 720 s. [In Russian].
2. Volnova D.N. Inostrannyye zaimstvovaniya kak odin iz istochnikov slovarnogo sostava angliyskogo yazyika. [Foreign loanwords as one source of English vocabulary]. URL: <http://web.snauka.ru/issues/2014/12/39354>. [In Russian].
3. Karlova V.O. Kohnityvno- matrychne modeliuвання zapozychenoї leksyky v davnoanhliiskii poemi “Beovulf”. [Cognitive-matrix modelling of borrowings in the old English poem “Beowulf”] : dys. ... dokt. filos. : 035/ NPU im. M.P. Drahomanova. Kyiv, 2020. 303 s. [In Ukrainian].
4. Meie A. Osnovnyie osobennosti germanskoy gruppyi yazyikov [Main peculiarities of German language group]. / pod red. V.M. Zhyrmunskoho. Yzd. 2-e, stereotypnoe. Moskva : URSS, 2003. 168 s. [In Russian].
5. Baugh Al., Cable T. A History of the English language. L. : Pearson, 2002. 447 p.
6. Bosworth Toller Anglo Saxon Dictionary. URL: <http://www.bosworthtoller.com>.
7. Deutschmann M.A. (Very) brief history of English. M. : Mid Sweden University, 2010. 18 p.
8. Glosbe - the multilingual online dictionary. URL: <https://en.glosbe.com>.
9. Hogg R. An introduction to Old English. Edinburgh : Edinburgh University Press, 2002. 163 p.
10. Old English Poems. Beowulf. URL: <http://poems.letteraturaoperaomnia.org/index.html>.
11. Online Etymology Dictionary. URL: <https://www.etymonline.com>.